stichting
Kastelen
Buitenplaatsen
Landgoederen

Toekomstagenda

Vitale Buitenplaatsen hebben de toekomst!

stichting
Kastelen
Buitenplaatsen
Landgoederen

sKBL
Landfortseweg 4
7078 BT Megchelen
info@skbl.nl
www.skbl.nl

Deze **Toekomstagenda** is mede tot stand gekomen door de waardevolle inbreng van eigenaren/beheerders, beheerorganisaties, overheden en andere direct betrokkenen bij de instandhouding van historische buitenplaatsen.

Het **Programma Vitale buitenplaatsen hebben de toekomst!** wordt mede mogelijk gemaakt door ondersteuning van de provincies Utrecht, Zuid-Holland en Overijssel alsmede een fonds dat anoniem wenst te blijven.

PROVINCIE UTRECHT
provincie Zuid-Holland
mede mogelijk gemaakt door provincie overijssel

Redactie: Hilde Ploegmakers, Yvonne Molenaar, Rob Berends en Denise Huntjens
Eindredactie: Jennemie Stoelhorst en René W. Chr. Dessing
Ontwerp: Inpetto_visuele communicatie
Afbeeldingen: Helene Blaak, Cor Bouwstra, René W.Chr. Dessing en Jennemie Stoelhorst
Afbeelding cover: Kasteel Biljoen in Velp (Gelderland). Fotograaf: René W. Chr. Dessing

Inhoud

Programma Vitale buitenplaatsen hebben de toekomst! **4**
Vitale buitenplaatsen 4
Buitenplaatsen op de kaart 5
Intrinsieke waarden van buitenplaatsen 5
• Parels in het landschap 5
• Bakens van onze culturele identiteit 6
• Materieel en immaterieel 7

Uitgangspositie: Themajaar Historische Buitenplaats 2012 **8**
Activiteiten en aanbevelingen 8

sKBL – een vrucht van het Themajaar **10**
Ambassadeur voor buitenplaatsen 11

Terugblik **12**
Samenwerking en draagvlak 12
Wet- en regelgeving en financiële aspecten 13
• Kennis en energie 14
• Groen erfgoed 14
• Vrijwilligers 15
Buitenplaats als product 15
• Toerisme 15

Buitenplaatsen anno 2022 **16**
Wat komt er op de buitenplaatsen af? 17
Wat kan de eigenaar doen? 17
• Duurzaamheid 17
• Natuur 18
• Brede welvaart 19

Buitenplaatsen aan zet! **20**
Aanbevelingen 20
Maatschappelijke vitaliteit van buitenplaatsen 21
Buitenplaatsen als ecosystemen 22
Verduurzamen en klimaatveranderingen 23
Financiële stimulansen 24
Kennis en passie bij de overheid; breder kijken 25
Sociaal-maatschappelijk engagement 26

Programma Vitale buitenplaatsen hebben de toekomst!

Dit jaar is het tien jaar geleden dat het landelijke *Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012* werd gehouden. Nu, tien jaar na dat Themajaar, is het goed om terug te kijken op hetgeen is bereikt en om stil te staan bij instandhoudingsinspanningen van overheden en anderen voor historische buitenplaatsen, kastelen en landgoederen (KBL). Welke maatschappelijke waarden worden de historische buitenplaatsen toegekend in het publieke domein?

Huis Landfort in Megchelen (Gelderland). Fotograaf: Cor Bouwstra.

Belangrijke vraag is hoe wij in het komende decennium gezamenlijk en op verantwoorde wijze zorg kunnen dragen voor de instandhouding en vitaliteit van deze prachtige domeinen. Vooruitlopend op de provinciale verkiezingen in 2023 is dit het uitgelezen moment om de balans op te maken en op die basis de instandhoudingsagenda voor buitenplaatsen voor de komende 10 jaar te formuleren. Een agenda bedoelt voor overheden, eigenaren/beheerders en andere direct betrokkenen. Bovendien een agenda die aanzet geeft tot het uitwerken van een koers die recht doet aan de culturele, recreatieve en natuurwaarden van historische buitenplaatsen en rekening houdt met de vele maatschappelijke en klimatologische veranderingen. We doen dit niet alleen. Het groeiende besef van de grote sociaal-maatschappelijke waarden van historische buitenplaatsen, biedt nieuwe kansen voor samenwerking en betrokkenheid, participatief en inclusief en is in lijn met het verdrag van Faro.

Vitale buitenplaatsen

Gezamenlijk representeren historische buitenplaatsen tal van vitale waarden die verbonden zijn met onze rijke Nederlandse en Europese geschiedenis. Denk hierbij aan cultuur- en natuurbeleving, sociaal engagement, vrijwilligersinzet, (jeugd)educatie, schoonheidsbeleving, bewonings- en interieurgeschiedenis, sociale tradities en vele andere onderwerpen. Zij belichamen beide kanten van dezelfde medaille. Vitale waarden die ook nu van nut zijn en in de toekomst steeds belangrijker worden.

Voor een duurzaam voortbestaan van historische buitenplaatsen is de uitdaging om de genoemde waarden op een inclusieve manier en met adequate kennis van zaken te vertalen naar onze tijd. Zo dragen zij actief bij aan de omvangrijke maatschappelijke opgaven van onze tijd en verwerven zij een blijvend en vitaal fundament. Ze behouden hun relevantie en verkrijgen zowel een meerzijdige als een functionele bestaansgrond.

Met deze agenda doen wij een oproep aan allen die direct betrokken zijn, maar ook aan hen die geïnteresseerd zijn, in het behouden en versterken van dit belangwekkende historische cultureel erfgoed. Het document kwam op basis van degelijk onderzoek en in goed overleg met het betrokken veld tot stand. De uitkomsten krijgen in deze publicatie een toelichting en zullen voor sKBL de basis vormen voor onze agenda tot 2033. Ze bieden inzage en dienen tot inspiratie aan eigenaren/beheerders en andere direct betrokkenen. Zij sporen politieke partijen en overheden aan om de vitale waarden van buitenplaatsen in hun verkiezings-programma's, bestuurlijke praktijk en omgevingsvisies te benoemen. Ten einde ze voor de toekomst te borgen en over hun voortbestaan het gesprek met elkaar aan te gaan.

Buitenplaatsen op de kaart

Onder de 62.000 rijksmonumenten zijn er ongeveer 1.400 met een overwegend groen karakter zoals historische buitenplaatsen, landgoederen, (stads-)parken, begraafplaatsen, etc. Alleen al de 551 van rijkswege beschermde historische buitenplaatsen beslaan gezamenlijk een oppervlakte van meer dan 18.000 hectaren. Met elkaar representeren zij een lange en veelomvattende geschiedenis. Het zijn unieke parels in ons Nederlandse landschap, ieder met eigen karakteristieke kenmerken. Het verhaal van de plek en haar omgeving is vaak nog tastbaar.

Intrinsieke waarden van buitenplaatsen

De inrichting van het Nederlandse cultuurlandschap geschiedde over het algemeen vanuit een zakelijke en utilitaire benadering waarbij schoonheid, laat staan romantiek, nauwelijks of geen rol speelde. Deze handelswijze hangt nauw samen met onze nationale koopmansgeest, maar ook met de vele inspanningen die nodig waren om land te ontwikkelen, te winnen en vast te houden. Deze meestal op exploitatie gerichte omgang met grond en gewas leidde overal tot grote veranderingen in het landschap.[1]

Parels in het landschap

Historische buitenplaatsen vormen hierop uitzonderingen. Het zijn ensembles bestaande uit monumentale bebouwingen (landhuis en functionele bijgebouwen) met een omliggende tuin, park of bos, soms aangevuld met landerijen. Op deze plekken creëerden de vroegere elite hun eigen paradijzen waarbij zoveel mogelijk draaide om natuurbeleving en verbondenheid met de groene omgeving. De vele vensters in de landhuizen haalden de natuur letterlijk in de huiskamer en tegen dit decor beleefden hun eigenaren de seizoenswisselingen. Hier speelden esthetiek, romantiek en schoonheid juist wel een rol: levende monumentale kunstwerken, opgebouwd uit architectuur en vormgegeven natuur. Ons land telde vele gefortuneerden die gezamenlijk ontelbaar

1. Het Nederlandse landschap en Nederlandse identiteit, Sociaal en Cultureel Rapport 2019 – Denkend aan Nederland – Hoofdstuk 13.

veel buitenplaatsen bezaten. Er valt nog veel te ontdekken als de buitenplaatsen van onderaf belicht worden. Om een buitenplaats draaiend te houden waren veel werknemers nodig; voor het werk in de keuken, huishouding en de tuin. Hoewel zij niet altijd uit onomstreden bronnen werden gefinancierd, speelden de buitenplaatsen een onmiskenbare en unieke rol in de vorming en inrichting van grote delen van ons nationale landschap. Daarnaast waren en zijn zij van intrinsieke regionale economische waarde. De eigenaren verbleven veelal in de zomer op de buitenplaats; het landgoed werd het jaar rond onderhouden en geëxploiteerd door lokale pachters en werknemers. Maar denk ook aan de duizenden vrijwilligers die op dit erfgoed actief zijn en aan de medewerkers van kasteel- en buitenplaatsmusea en de horeca benutte huizen.

Bakens van onze culturele identiteit
Historische buitenplaatsen zijn zondermeer identiteitsbepalende elementen voor de fysieke leefomgeving en spreken velen (jong en oud) tot de verbeelding. Ze leveren een waardevolle bijdrage aan de landschappelijke schoonheid en maken datzelfde landschap tegelijk uniek. Bovenal bezitten deze plekken grote recreatieve waarde. Zij bieden authentieke (natuur-) beleving, geborgenheid, verstilling, kleinschaligheid en zijn troostrijk. In meer stedelijk ontwikkelde gebieden vormen zij groene rustruimten. Bij toekomstige maatschappelijke ontwikkelingen zijn zij van nut zowel als rustgevende en als inspirerende omgeving. Alle komen voort uit een vergelijkbare bestuurlijke en patricische elitegeschiedenis. Vanuit dit perspectief zijn zij op basis van eenzelfde maatschappelijke visie en vormentaal ontworpen en

Huis Linschoten in Linschoten (Utrecht). Fotograaf: Jennemie Stoelhorst.

Collectie SEL Megchelen (Gelderland). Fotograaf: René W. Chr. Dessing.

aangelegd. Ook de wijze waarop ze werden bewoond en gebruikt verbinden deze objecten aan elkaar en tezamen belichamen zij een oude en tegelijk veelomvattende geschiedenis. Vanwege de hoge ouderdom van vele historische buitenplaatsen spelen zij in vele nationale historische gebeurtenissen een aanwezige rol. Daarnaast bieden zij door hun inbedding in de lokale gemeenschap, een bijzondere inkijk in de sociaal maatschappelijke verhoudingen vroeger en nu. Alleen al door hun hoge ouderdom zijn zij duurzaam als wat. Interessant in onze tijd is dat zij vanouds zelfvoorzienend zijn. Men gebruikte producten uit de eigen moestuin of boerderij. Een gegeven dat velen ook nu steeds meer aanspreekt – getuige de sterk toegenomen belangstelling en revitalisering van de historische moestuin.

Er is zelfs een vergelijking te maken tussen mensen van nu en de vroegere geprivilegieerde bewoners. Die laatsten verbleven ieder jaar voor langere tijd op hun buiten. In onze tijd (denk hierbij aan de coronaomstandigheden) ontvluchten velen de drukke en overvolle steden en vinden op onze KBL rust, harmonie en balans. Dit verlangen naar buiten is dus nog springlevend en wint door onze complexe samenleving aan waarde en belang.

Materieel en immaterieel
Kastelen en vooral historische buitenplaatsen belichamen een lange en markante geschiedenis van zowel materieel als immaterieel erfgoed. Zij zijn de zichtbare erfenis uit de tijd toen wij een standenmaatschappij hadden. De tijd toen de elite, met geld, grond en personeel, op hun fraai ingerichte landhuizen leefde en men gasten ontving, aan tuinliefhebberijen en botanie deed of er musiceerde. Nog altijd zijn kasteel- en buitenplaatsmusea, waarvan ons land er ruim 80 heeft, plekken waar men kennis kan nemen van die levensvorm. Tegelijk bieden zij zicht op eeuwen van woon- en cultuurgeschiedenis aan de hand van hun unieke ensemblewaarden: waardevolle (gebruiks-) voorwerpen en kunst, gepresenteerd in hun oorspronkelijke (historische) context.

Uitgangspositie: Themajaar Historische Buitenplaats 2012

Het jaar 2012 stond landelijk in het teken van de Nederlandse historische buitenplaatsen. Onder de naam *Stichting Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012* stonden dat jaar de van rijkswege beschermde 551 Nederlandse complex historische buitenplaatsen voor het eerst, volop en gezamenlijk, in de schijnwerpers. Die stichting spande zich destijds in om dit relatief onbekende erfgoed meer bekendheid te geven en daarmee de eigenaren te helpen bij hun vaak ingewikkelde en kostbare instandhoudingsactiviteiten.

De belangrijkste doelstelling was om voor dit type erfgoed meer publieke bekendheid te verwerven. Een tweede doel was om de samenhang in thema's rond dit erfgoed zichtbaar te maken bij een breed publiek. De organiserende stichting beoogde destijds door het vergroten van hun algemene bekendheid, het maatschappelijk draagvlak voor de instandhouding van de buitenplaatsen te vergroten en dat dit zou leiden tot meer politieke bereidheid om ze financieel te ondersteunen in hun complexe instandhouding.

Activiteiten en aanbevelingen

Tijdens het Themajaar vond in het hele land een groot aantal activiteiten plaats die de historische buitenplaatsen enorm veel publiciteit hebben opgeleverd. Deze publiciteit droeg zondermeer bij aan een bredere bekendheid van dit tot dan redelijk onbekende erfgoed. Bijzonder was dat alle Commissarissen van de Koningin voor het eerst gezamenlijk het Comité van Aanbeveling voor deze stichting vormden. De door de stichting georganiseerde openings- en

Schoolklas op bezoek op Landgoed Eyckenstein in Maartensdijk (Utrecht). Fotograaf Helene Blaak.

sluitingsbijeenkomst, meerdere ronde-tafelbijeenkomsten en conferenties brachten goed in beeld voor welke omvangrijke uitdagingen de eigenaren van historische buitenplaatsen bij hun instandhoudingswerkzaamheden staan. Ook voor hen betekende dit jaar een intensievere samenwerking en soms gingen uiteenlopende groepen van eigenaren en belanghebbenden voor het eerst met elkaar in gesprek over de toekomst van deze historische ensembles. De stichting werkte met vele partners samen waarbij de intensieve samenwerking met meerdere provincies van groot belang en nuttig was. Die contacten blijken tot op de dag van vandaag van grote waarde.

Naast de activiteiten van de *Stichting Themajaar Historische Buitenplaatsen 2012* op zich, organiseerden talloze andere partijen allerlei (inhoudelijke) bijeenkomsten en publieksevenementen. Er waren exposities, boeken werden gepubliceerd, films en documentaires gemaakt, wandelingen en fietsroutes samengesteld en overal in het land organiseerde men lezingen en bijeenkomsten. Zelfs de nationale Open Monumentendag stond dat jaar in het teken van historische buitenplaatsen. Post NL gaf een serie van 50 postzegels met buitenplaatsen uit, Elsevier verzorgde in hoge oplage een bijlage over dit erfgoed en in veel uiteenlopende vormen en wijzen werden ze in de media geportretteerd. Aan het einde van het Themajaar kon de stichting trots melden dat miljoenen Nederlanders op de meest uiteenlopende (verbindende) wijze op het bestaan van dit erfgoed waren gewezen. Belangrijke partners daarbij waren de regionale tv-zenders, kranten, tijdschriften en landelijke en digitale media. De bevindingen uit het Themajaar zijn na afloop gebundeld in de publicatie *'Toekomst voor de historische buitenplaats'*. De belangrijkste aanbevelingen daaruit zijn in onderstaande tabel weergegeven.

Na afloop van het Themajaar zijn de volgende aanbevelingen geformuleerd

Samenwerking en draagvlak
- Ontwikkel een landelijk platform waar de verschillende betrokken partijen in heel Nederland aan deelnemen en dat een basis is voor uitwisseling van kennis en gemeenschappelijke promotie van buitenplaatsen en soortgelijke erfgoedobjecten.
- Ga regionale samenwerking aan ter versterking van promotionele, financiële en educatieve activiteiten.
- Provinciale en gemeentelijke overheden moeten hun organisatie en kennis versterken op het beleidsterrein cultureel erfgoed in het algemeen en buitenplaatsen in het bijzonder.
- Laat je horen in het beleidsdebat.

Kennis en energie
- Het begrip 'historische buitenplaats' moet opnieuw worden gedefinieerd met het oog op eenduidige behandeling in wetgeving en subsidiëring van gelijksoortige objecten.
- Stimuleer wetenschappelijk onderzoek naar buitenplaatsen in het kader van de algemene cultuurhistorie.
- Versterk de erfgoededucatie in basisonderwijs en voortgezet onderwijs.
- Besteed meer aandacht aan het documenteren en archiveren van de geschiedenis van buitenplaatsen.
- Investeer in opleidingen en stageplaatsen voor restauratie- en groenspecialisten.
- Richt provinciale vrijwilligerspools op ter ondersteuning van de buitenplaatsen.

Wet- en regelgeving en financiële aspecten
- Maak subsidieregelingen beter toegankelijk door de regelgeving te vereenvoudigen.
- Stem subsidies meer af op het ensemble van de buitenplaats.
- Verbeter de balans tussen de maatschappelijke en economische opbrengsten voor de omgeving en de lasten van eigenaren (particulier en institutioneel).

Buitenplaats als product
- Ontwikkel activiteiten die de zelfredzaamheid van buitenplaatsen vergroten.
- Gebruik cultuurtoerisme als inkomstenbron voor buitenplaatsen.
- Bind bezoekers aan de plek om draagvlak en verbondenheid te creëren.

sKBL – een vrucht van het Themajaar

Als nationaal podium voor de Nederlandse buitenplaatsencultuur draagt sKBL op eigen wijze bij aan de vitale instandhouding van het materiële (gebouwen, interieur, collecties, tuinen, etc.) en het immateriële erfgoed (verhalen, tradities, gebruiken, etc.) rond kastelen en historische buitenplaatsen. Wij ontplooien activiteiten die gericht zijn op kennisontwikkeling en -deling voor hun behoud en beheer. Soms is dit bemiddelend, dan weer adviserend of verbindend. Het gaat over zaken als management en bestuur, exploitatie, klimaatadaptatie, energiebesparing en –opwekking, duurzaamheid, vrijwilligersbeleid, toerisme en overheidsrelaties. Ook komen de specifieke eigen ervaringen, wensen en vragen van de uiteenlopende eigenaarsgroepen aan bod. De stichting is een cultureel Algemeen Nut Beogende Instelling (culturele ANBI) en dient hiermee een maatschappelijk en cultureel doel.

Buitenplaats Ockenburg in Den Haag (Zuid-Holland). Fotograaf: Jennemie Stoelhorst.

Activiteiten

Een kleine greep uit de diverse activiteiten die sKBL de afgelopen jaren heeft ontplooid. Thematische studiedagen over tal van onderwerpen, zoals duurzaam vrijwilligersbeleid, energietransitie of beheer & bestuur. De jaarlijkse bijeenkomst voor de ongeveer 80 museaal benutte kastelen en buitenplaatsen. Een tiendelige podcastserie over historische moestuinen in samenwerking met Josephine Rombouts. De Erfgoed Deal Klimaatrobuuste buitenplaatsen in samenwerking met de provincies Zuid-Holland, Utrecht, Gelderland, gemeente Zeist, Utrechts Landschap en Utrechts Particulier Grondbezit]

Uitreiking van de Ithakaprijs 2016 op Kasteel de Vanenburg in Putten (Gelderland). Fotograaf: Helene Blaak.

In dit kader onderhoudt de stichting onder andere een netwerk met binnen- en buitenlandse organisaties en experts die actief betrokken zijn bij de instandhouding van kastelen en historische buitenplaatsen. Goede samenwerking en het opdoen en delen van kennis is cruciaal voor het realiseren van onze missie.

Voorts richt het podium zich op het grote publiek om de zichtbaarheid, herkenning en waardering te vergroten van dit rijke en waardevolle erfgoed. Het faciliteren van verbinding tussen eigenaren en mensen die een bijdrage willen leveren, is voor beide partijen zinvol. Immers, draagvlak en inspanningen voor behoud en ontwikkeling, houden gelijke tred met de publieke bewustwording van de intrinsieke (historische) waarden van dit monumentale erfgoed. Communicatie, Public Relations en educatie bieden kansen. De groeiende maatschappelijke interesse leidt niet alleen tot een groter sociaal en politiek draagvlak, maar ook tot betere exploitatiemogelijkheden voor kastelen en historische buitenplaatsen. Belangrijk is ook de sKBL Ithakaprijs en -stipendium. Deze prijs is reeds zeven jaar toegekend en werd de eerste vijf jaar mogelijk gemaakt dankzij een financiële schenking door Mr. Els Veder-Smit, oud-staatssecretaris Volksgezondheid. De prijs stimuleert onderzoek en beloont publicaties die ingaan op historische buitenplaatsen in het algemeen of individuele buitenplaatsen in het bijzonder. Door een nieuwe particuliere schenking kan deze prijs en stipendium (beide € 5.000,- groot) opnieuw voor tien jaar worden uitgereikt.

Ambassadeur voor buitenplaatsen

Kerntaak is om de groep geïnteresseerden in dit monumentale erfgoed te vergroten en te binden, teneinde het voortbestaan te waarborgen. Voor bezitters en beheerders zijn er uitdagingen te over. Parken en interieurs van kastelen en historische buitenplaatsen zijn kwetsbaar. Het beleid voor landschap en erfgoed is door de overheid gedecentraliseerd. De zorg voor dit monumentale erfgoed berust bij diverse eigenaren. Eigenaren verrichten op uiteenlopende wijzen hun beheer. Dat kan positief uitpakken maar ook minder wenselijke gevolgen hebben. Bindend is echter dat zij samen verantwoordelijk zijn en zich allen intensief inzetten voor het behoud van hun erfgoed. Op dát verbinden richt sKBL zich. Anno 2022 heeft sKBL zich ontwikkeld tot een belangrijke gesprekspartner, mediapartner, woordvoerder en ambassadeur voor en van de Nederlandse historische buitenplaatsen.

Terugblik

Terugkijkend op de afgelopen tien jaar is de verhouding tussen overheid en historische buitenplaats veranderd. Tien jaar geleden was de overheid in essentie vooral op bescherming en behoud gericht en stelde zij daarbij monumentensubsidies beschikbaar onder voorwaarden van openstelling van deze buitens voor het publiek. Door schaarste aan grond, de behoefte aan de ontwikkeling van ‘groene gronden’ en de verhoging van de aantrekkelijkheid van historische buitenplaatsen is voor overheden anno 2022 het ontwikkelingsperspectief van dit monumentale erfgoed belangrijker geworden. Ook is de plicht van de eigenaar, als deze behoefte heeft aan externe hulp, veranderd; van beperkte publieksopenstelling van zijn terrein naar maatschappelijke verantwoord exploiteren tot het inzichtelijk maken van de rode en groene waarden in en voor een gebied. Deze waardevolle betekenis van historische buitenplaatsen voor hun omgeving wordt in toenemende mate onderkend en benut.

Historische moestuin van Landgoed Zuylestein in Leersum (Utrecht). Fotograaf: Jennemie Stoelhorst.

Veel van de aanbevelingen uit 2012 zijn nog geldig en kunnen dus blijven staan al worden ze wel in een nieuw daglicht geplaatst. Veel onderwerpen zijn opgepakt, door eigenaren, overheden en door onder andere onze stichting. Aandacht en energie geven, blijft echter noodzakelijk. In de afgelopen tien jaar ontwikkelde de samenleving zich ook wat het noodzaakt om alle aanbevelingen te herijken.

Samenwerking en draagvlak

De vele inspanningen tijdens de afgelopen jaren, leidde op veel plekken tot gesprekken met overheden en tussen uiteenlopende groepen eigenaren onderling. We denken dat erover en weer meer begrip is ontstaan. Deze gesprekken zijn via platforms zoals die van sKBL geïnitieerd en gevoerd, maar er zijn ook nieuwe wegen bij de provincies gebaand zoals die voor eigenaren. Gelderland heeft een accountmanager aangesteld en bij het Oversticht in Overijssel kan men terecht bij de landgoederenconsulent. In de meeste gewesten met historische buitenplaatsen verkregen de provincies meer oog voor de (noodzakelijke) exploitatiebehoeften van de eigenaren én voor de kracht en ensemblewaarden van de historische buitenplaatsen in hun omgeving. Dit komt onder andere tot uiting in een betere afstemming op de provinciehuizen over de ontwikkelingsmogelijkheden op historische buitenplaatsen. Ook terreinbeherende organisaties, die voorheen vooral gericht waren op natuur- en landschapsbehoud, kregen meer oog voor cultuurbehoud en erfgoed.

De som der delen van historische buitenplaatsen brengt complexe overheidsbelangen en -bemoeienis met zich mee. Soms leidt dit tot conflicterende visies en situaties. Ondanks de veranderende verhoudingen, blijft de vaak versnipperde overheidsaanpak (mede ingegeven door grote maatschappelijke opgaven) ook na tien jaar een zorg voor eigenaren en tegelijk ook een opgave voor overheden. Zo blijkt bijvoorbeeld bij ruimtelijke ontwikkelingen dat het provinciaal beleid voor natuur, recreatie en mobiliteit op gespannen voet kan staan met erfgoedbeleid. Wel zien we betere samenwerking tussen provincies en gemeenten op zone- of regioniveau. Dit heeft bijgedragen aan een slagvaardiger overheidsbeleid voor historische buitenplaatsen. Alleen al periodieke regionale bijeenkomsten, op initiatief van provincie of het provinciale steunpunt, hebben in diverse gebieden voor meer kennisdeling en betere afstemming gezorgd. Niettemin vereist dit blijvende aandacht. Bovendien is het gebrek aan inhoudelijke kennis van historische buitenplaatsen bij (kleine) gemeenten nog steeds een aanzienlijk probleem.

In 2012 is in de provincie Utrecht het Platform Utrechtse Buitenplaatsen (PUB) gestart. Het netwerk van eigenaren, ondersteuningsorganisaties, overheden en beheerorganisaties trekt gezamenlijk op, legt strategische verbindingen en wisselt kennis en ervaring uit over de Utrechtse buitenplaatsen. Daarnaast is de provincie Utrecht het Erfgoed Expert Team actief. Het is een multidisciplinaire denktank die meedenkt met eigenaren en ondernemers over complexe vraagstukken rond de ontwikkeling van erfgoed. Ook particuliere eigenaren zonder ondernemerservaring kunnen er met vragen terecht.

Wet- en regelgeving en financiële aspecten

Het afgelopen decennium heeft speciale beleidsprogramma’s voor historische buitenplaatsen opgeleverd. Soms waren dit langlopende programma’s, soms kortlopend. De *Erfgoedlijn Landgoederenzone in Zuid-Holland* is een mooi voorbeeld van een succesvol, voortgaand programma. Door actieve kennisdeling met alle betrokkenen bij historische buitenplaatsen werden ontwikkelplannen kansrijker en werden specifieke opgaven geagendeerd en geadresseerd. De provincie Gelderland zet interessante projecten in de etalage. Men wil een breed publiek trekken en inspireren. In de provincie Utrecht is het Platform Utrechtse Buitenplaatsen opgericht. Dit netwerk van eigenaren, beleidsmakers en organisaties inspireert en signaleert. In Limburg wordt structureel overleg gevoerd met gemeentes zodat monumentaal erfgoed de politieke aandacht blijft krijgen en er tegelijk van elkaars kennis gebruik gemaakt kan worden.

Om tot goed beleid te komen hoef je niet zelf het wiel uit te vinden. Zuid- en Noord-Holland hebben gezamenlijk de handreiking *'De landgoederenzone langs de kust van Holland in het omgevingsplan'* uitgebracht. Utrecht heeft een hele praktische leidraad gemaakt voor ontwikkelingen op buitenplaatsen. Deze leidraad is gemaakt met de gedachte 'behoud door ontwikkeling'. Als eigenaar kun je inzicht krijgen in het proces. Als ambtenaar kun je hier mee aan de slag.

In de jaren na het Themajaar zijn historische buitenplaatsen in verschillende provincies meegenomen in de besluitvorming over de verdeling van rijks- en provinciale subsidies voor beschermde rijksmonumenten. De ene provincie draagt royaler bij dan de andere. Met de onderkenning van het cultureel-maatschappelijke belang van het groene erfgoed op deze monumentale erfgoederen, zijn er bij verschillende overheden bescheiden financiële middelen vrijgekomen voor de restauratie en instandhouding van deze kwetsbare domeinen, naast subsidies voor landschapsbeheer. In de financiering van het behoud van het (dure) groene historische erfgoed ligt ook in de komende jaren een belangrijke opgave. Denk bijvoorbeeld aan spanning tussen de hoge onderhoudskosten voor groen erfgoed, veiligheidsrisico's en aansprakelijkheden bij eigenaren en de 'verplichting' van openstelling en toegankelijkheid. De kansen voor historische buitenplaatsen lijken afhankelijk te zijn van de aandacht voor historisch groen binnen de provincies. Hier is geen sprake van een landelijke richtlijn voor de provincies. Met de wisselende politieke prioriteiten voor besteding van monumentensubsidies en het verdwijnen van de landelijke 'kanjerproblematiek', blijft het noodzakelijk om de financiële noden van de buitenplaatsen doorlopend onder de aandacht te brengen.

Kennis en energie

In alle provincies met historische buitenplaatsen zijn hun waarden nu (meer nauwkeurig) omschreven in provinciale Omgevingsvisies en regelgeving dan tien jaar geleden. Deze waarden zijn tegelijk toegankelijker gemaakt voor eigenaren en vergunningverlenende instanties. De documenten zijn vertaald naar een digitale kaart zodat de gegevens voor een specifieke locatie opgeroepen kunnen worden. Hierdoor kunnen ze ook meer toegepast worden in discussies over ruimtelijke ontwikkelingen.

Groen erfgoed

De emancipatie van het groene erfgoed in het afgelopen decennium uit zich in meer dan enkel de verlening van specifieke subsidies. In onderzoek, kennisontwikkeling, scholing en uitvoering van restauratie en beheer van de groene cultuurhistorie zijn belangrijke stappen gezet. Het groene erfgoed heeft de maatschappij veel te bieden. Rust en ruimte zijn immers basis voor een gezonde leef-omgeving. Het wordt een toenemende uitdaging deze aspecten te vertalen naar economische waarden. De maatschappelijke waarden van het groene erfgoed komen immers ten gunste van veel gebruikers. De (hoge) lasten/onderhoudskosten komen nu vooral bij de eigenaar terecht. Het economische evenwicht ontbreekt. Voor onderhouds-doelen en vanwege kostenmanagement wordt samenwerking gezocht met vrijwilligers. Wanneer we de huidige stand van de monumentensubsidies als ijkpunt nemen voor de mate van emancipatie, is er nog een belangrijke opgave in de komende jaren.

Naast het onderhoud en beheer is ook meer onderzoek en kennisontwikkeling rond groen erfgoed noodzakelijk. Vanuit deze kennis kunnen betere beschrijvingen worden gemaakt en op basis daarvan betere beschermingsmaatregelen. Ook kunnen wij uit het verleden meer lering trekken over wijze waarop toen natuur werd beheerd. Daarin zitten lessen voor de toekomst. In Friesland wordt bijvoorbeeld onderzoek gedaan naar exploitatiemodellen van historische buitenplaatsen als voorbeelden voor het toekomstige agrarische bedrijf.

Vrijwilligers

Buitenplaatsen kunnen niet zonder vrijwilligers. Het aantal vrijwilligers dat op buitenplaatsen is komen werken is sinds 2012 fors toegenomen. Wij vermoeden dat hun aantal tussen de 10.000 en 15.000 mensen ligt. Ook bij particuliere eigenaren zijn tegenwoordig vaak vrijwilligers actief. Daarmee is ook het aantal ambassadeurs van deze erfgoedparels gegroeid. Verschillende (provinciale) overheden en provinciale uitvoeringsorganisaties ondersteunen dit. Helaas heeft de coronapandemie de afgelopen twee jaar een omslag teweeggebracht in de aanwas en leeftijdsopbouw van het vrijwilligersbestand op buitenplaatsen. De veelal oudere vrijwilligers zijn kwetsbaar en een deel is na de coronaperiode niet meer teruggekeerd. Sommige buitenplaatseigenaren weten vrijwilligers beter aan zich te binden dan andere. Ook zijn er in de samenleving nieuwe doelgroepen zoals expats en mensen die zingeving zoeken. Hier liggen kansen en behoeftes.

Het Nederlands Bureau voor Toerisme & Congressen (NBTC) en Regionale Bureaus voor Toerisme zijn zich structureel in de Nederlandse kastelen en historische buitenplaatsen gaan interesseren. Zij hebben de afgelopen jaren veel energie gestoken in publiekscampagnes als Castles & Countryhouses (internationaal) of Macht & Pracht (in de provincie Gelderland), Hollands Buiten (in de provincie Zuid-Holland) en Utrechtse Kastelen (in de provincie Utrecht) en Utrechts Particulier Grondbezit.

Landgoed Baest in Middelbeers (Noord-Brabant). Fotograaf René W. Chr. Dessing.

Buitenplaats als product

Toerisme

Zoals elke buitenplaats uniek is, is ook het aspect cultuur- en natuurtoerisme per regio verschillend. Of toerisme voor iedereen een goede of gewenste inkomstenbron is, verschilt per eigenaar. Tegelijkertijd maken veel regio's in hun profilering dankbaar gebruik van de historische buitenplaatsen. Zo stimuleren de dichtbevolkte provincies de publiekstoegankelijkheid van historische buitenplaatsen als een voorwaarde bij het toekennen van subsidies. Echter, fysieke toegankelijkheid en particuliere bewoning staan vaak op gespannen voet met elkaar. Gelukkig zijn er meer manieren en alternatieve toegankelijkheidsvormen die het leven in de natuur rond historische buitenplaatsen ontsluiten. Denken en handelen vanuit het belang van de historische buitenplaatsen dient bij al deze afwegingen rond publiekstoegankelijkheid doorslaggevend te zijn.

Na het Themajaar zijn veel nieuwe promotionele initiatieven tot stand gekomen. Dat was vaak succesvol al kregen in de afgelopen jaren tal van openbaar toegankelijke buitenplaatsen, mede door corona, te kampen met een te veel aan bezoekers. Sommige zijn, vanuit het instandhoudingsstandpunt, genoodzaakt geweest om ontmoedigend te werk te gang om zo overbelasting tegen te gaan. Mede hierdoor verving de historische buitenplaats Wester-Amstel haar 'welkomstborden' door borden 'U bent te gast op onze buitenplaats'.

Buitenplaatsen anno 2022

Op verschillende manieren heeft sKBL de afgelopen maanden informatie en inzichten verzameld ten behoeve van deze Toekomstagenda. Begin 2022 enquêteerden we de achterban van sKBL over de effecten van de inspanningen tijdens het Themajaar en over de belangrijkste uitdagingen voor de toekomst. Uit deze enquête blijkt, dat de ‘bewustwording dat historische buitenplaatsen een samenhangend geheel vormen’, de ‘instandhouding van historisch groen’ en het ‘draagvlak (o.a. landelijke/provinciale/regionale netwerken en vertegenwoordiging in beleidsdebat’) als belangrijkste winst van het Themajaar worden gezien.

De slottuin van Kasteel-Museum Sypesteyn in Loosdrecht (Noord-Holland). Fotograaf: Jennemie Stoelhorst.

Ook voerden we een landelijk opinieonderzoek uit onder het brede publiek. Eerder in 2017 voerde onze stichting een soortgelijk onderzoek uit. Die resultaten dienden als ‘nulmeting’. Met behulp van dit opinieonderzoek verkregen wij meer inzicht in de bekendheid met, en beleving van Nederlandse historische buitenplaatsen, maar ook welke veranderingen zich daarin aftekenen. Dit opinieonderzoek laat zien, dat 90% van de respondenten cultureel erfgoed een warm hart toe draagt. Men is van mening dat zowel de samenleving als de overheid een rol moeten spelen bij hun instandhouding. Ten opzichte van 2017 worden buitenplaatsen meer gezien als plekken van rust en schoonheid en als gebieden die ontspanning bieden. Tijdens de coronapandemie zijn buitenplaatsen voor het publiek iets belangrijker geworden – een uitkomst die overeenstemt met de toegenomen bezoekersstromen.

Met verschillende provincies is gesproken over de wijze waarop de historische buitenplaatsen het beste kunnen worden gediend. Tijdens inspirerende regionale rondetafelgesprekken in de eerste helft van 2022 is sKBL in gesprek gegaan met diverse belanghebbenden over de huidige en toekomstige uitdagingen van deze monumentale erfgoederen en hoe wij deze in de toekomst zo goed mogelijk tegemoet kunnen treden. Wij benadrukken hierin de noodzaak om de landelijke bekendheid en het maatschappelijk draagvlak voor dit erfgoed verder te vergroten en te versterken.

Wat komt er op de buitenplaatsen af?

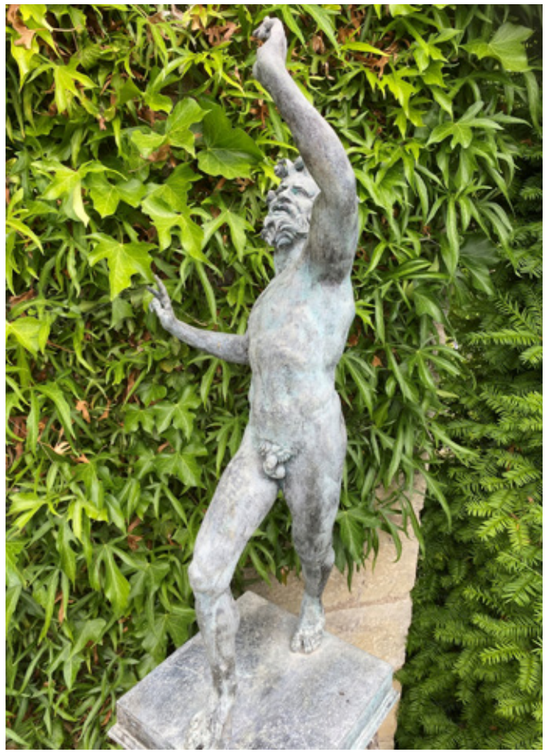
De maatschappelijke positie van historische buitenplaatsen is weliswaar versterkt, maar er zijn ook onderwerpen die om blijvende aandacht vragen. Bovendien zijn er in de afgelopen tien jaar nieuwe prominente maatschappelijke opgaven voor eigenaren en overheden bijgekomen, zoals verduurzaming, klimaatverandering en corona. Uit de enquête onder de sKBL-achterban (eigenaren) blijkt dat ze de ‘energietransitie’, het ‘duiden van de maatschappelijke relevantie van historisch erfgoed (en historische buitenplaatsen in het bijzonder)’ en de ‘klimaatveranderingen’ als grootste opgaven voor de toekomst zien. Maatschappelijke relevantie is en blijft noodzakelijk voor toekomstig draagvlak voor instandhoudingsbijdragen voor zowel rood als groen én blauw erfgoed.

Wat kan de eigenaar doen?

Voor buitenplaatseigenaren wordt het de komende jaren vooral een noodzaak om inzichtelijk te maken op welke (sub)thema’s hij of zij kan en of wil inzetten in de toekomstvisie voor hun buitenplaatsen maar ook welke nadrukkelijk niet. Alleen zo zouden de historische buitenplaatsen met hun eigenaren hun vitaliteit voor de toekomst kunnen bewaren, de krachten kunnen bundelen en een actieve bijdrage kunnen leveren aan onze gezamenlijke maatschappelijke opgaven. Door samen op die manier de economische en maatschappelijke waarden van de buitenplaatsen te definiëren kunnen de eigenaren zich als maatschappelijke ondernemers profileren en daarbij in gezamenlijkheid een duurzame exploitatie bewerkstelligen. Geen enkele buitenplaats staat immers op zichzelf. Vanouds vormen zij met omringende domeinen en hun directe fysieke omgeving een geheel. De grote maatschappelijke opgaven zullen dan ook vanuit een ‘zone of gebied’ bekeken en aangepakt moeten worden. Samen kun je zorgen voor een diversiteit of juist eenduidigheid. Samen kom je verder en in gezamenlijkheid zijn grote thema’s of problemen makkelijker op te pakken.

Duurzaamheid
Nederland staat voor een grote verduurzamingsopgave als het gaat om energietransitie en de transitie van de landbouw.

- **Energietransitie: besparingen, zonnepanelen**
  Historische buitenplaatsen zijn vaak grootverbruikers van energie vanwege de grote volumes van de gebouwen, maar ook omdat isoleren vaak een lastige opgave is. De energiekosten kunnen daardoor oplopen tot maar liefst de helft van de beheerskosten. Het besef bij eigenaren om hiermee aan de slag te gaan is de afgelopen tijd gegroeid. Bovendien stellen financiers en overheden steeds vaker eisen aan energieprestaties. Bij een goed besparingsplan wordt eerst gekeken waar het gebruik verlaagd kan worden. Daarna zijn en vaak eenvoudige maatregelen die al veel kunnen opleveren. Naast het isoleren kan er ook gedacht worden aan zelf energie opwekken. Met het doorvoeren van (eenvoudige) energiebesparende maatregelen is vaak een flinke besparing al mogelijk. Dit effect kan verder worden verbeterd met zelf opgewerkte energie (zonnepanelen).

Tuinbeeld. Fotograaf: René W. Chr. Dessing.

of biologisch werken. Een landgoed is bij uitstek geschikt om samen met eigenaar, rentmeester, pachters en ondernemers op zoek te gaan naar nieuwe wegen. De lijnen zijn kort en het landgoed is als gemeenschap al een samenwerkingsverband, waardoor het mogelijk is om meervoudige maatschappelijke waarde te genereren.

Natuur

Door verschillende (samenhangende) ontwikkelingen staat de natuur van Nederland onder druk. De opgave om meer woningen te realiseren is daar een van maar ook het veranderende klimaat speelt een belangrijke rol. Het weer wordt extremer en de temperaturen tijdens de zomer lopen steeds vaker hoog op. Er zijn nu haast altijd periodes van grote droogte of te veel neerslag. Die mist zijn uitwerking op de natuur niet. Dit speelt de historische buitenplaatsen en landgoederen zondermeer parten. Oude tuinen lijden onder watertekort, bomen lijden aan droogtestress of sterven af en het aantal exoten neemt toe terwijl traditionele fauna lijdt onder de klimatologische omstandigheden. Juist vanwege hun maatschappelijke belang, hun geliefd zijn bij een breder (regionaal) publiek kunnen historische buitenplaatsen bijdragen leveren aan natuurherstel. Vele natuurorganisaties en particuliere eigenaren zijn bij de instandhouding van 'hun' terreinen zeer betrokken en volgen veranderingen op de voet. Daarnaast beschikken zij over veel praktische kennis.

- **Landbouwtransitie: circulaire landbouw - historische beheermodellen als nieuw toekomstmodel**
  De huidige intensieve landbouw is niet langer houdbaar en gaat vaak ten koste van het landschap, de natuur, de bodemkwaliteit, de biodiversiteit, het milieu en de volksgezondheid. Een omslag naar circulaire landbouw is wenselijk tot noodzakelijk. Landgoederen zijn hierbij goede voorbeelden. Het zijn plekken waar men van oudsher de blik ver vooruitwerpt naar een zo duurzaam mogelijke toekomst. De huidige generatie beheert immers met het oog op een volgende generatie. Voor veel landgoederen zijn inkomsten uit is pacht een belangrijke inkomstenbron. Pachters op landgoederen (landbouwers, (moes)tuinders, veehouders, imkers, etc.) werken aan onze voedselvoorziening. Boeren die al dan niet duurzaam

- **Biodiversiteit**
  In groenbeheerplannen kan rekening gehouden worden met biodiversiteit. Door soms kleine aanpassingen kunnen kleine dieren zich meer op hun gemak voelen of door de omgeving bewegen. Biodiversiteit is volop van toepassing op historische buitenplaatsen. Immers, 50% van de biodiversiteit hangt nauw samen met de aanwezigheid van vooral oude bomen. Die zijn vanouds en volop aanwezig op buitenplaatsen.

- **Vergroenen en klimaatresistente beplanting**
  Als groene longen bieden buitenplaatsen een belangrijke bijdrage in CO2reductie en verkoeling. Een goed beheerplan kijkt ook naar de toekomst; wat zijn klimaatresistente beplantingen die in de cultuurhistorische context van buitenplaatsen zouden passen.

- **Waterbeheer**
  Buitenplaatsen leveren een essentiële bijdrage in hydrologische en ecologische aanpassingen voor een meer klimaatbestendige toekomst. Historische uitgangspunten bieden soms ook nu nog waardevolle inspiratie voor hedendaagse toepassingen met betrekking tot waterberging, verbetering van de waterkwaliteit en biodiversiteit. Het Lankheet in Haaksbergen dient hierbij als voorbeeld.

- **Noodzaak bescherming buitenplaatsenbiotoop voor instandhouding van unieke natuurwaarden**
  Doordat buitenplaatsen soms privébezit zijn, zijn het soms gebieden die niet openbaar toegankelijk zijn. Het paradijs is dan niet voor de mens, maar wel voor de flora en fauna. Het is soms aan de buitenplaats om aan de buitenzijde te laten zien welke bijzondere flora en fauna er woont, zodat de bescherming gewaarborgd kan worden.

Brede welvaart

- **Inclusieve inzet van vrijwilligers en mensen met beperkingen**
  Een fijne club vrijwilligers bestaat uit een inclusieve groep mensen die elkaar verder helpen. Die weten waar de mogelijkheden zitten van elkaar en daar een positieve innovatieve draai aan kunnen geven. Geef vrijwilligers waardering voor het werk wat ze doen. Buitenplaatsen bieden daarnaast voor personen met een afstand tot de arbeidsmarkt beschikbare rustige en harmonieuze werkplekken.

- **Herdefiniëren van onze culturele identiteit (ruimte voor meerstemmigheid als basis voor nieuwe gedeelde waarden)**
  Buitenplaatsen representeren de wereld in het klein; van vroeger en nu. Door zich open te stellen voor meerstemmige vormen van reflectie en nieuwe vormen van interactie en samenwerking, kunnen buitenplaatsen een belangrijke bijdrage leveren aan het creëren van nieuwe gedeelde waarden en daarmee het herdefiniëren van onze diverse culturele identiteit.

- **Gezondheid: rust en stilte (beperkte toegankelijkheid)**
  Zodra je rust en stilte hebt beleefd, begrijp je hoe uniek het is. Rust en stilte komen goed bij elkaar op een buitenplaatsen. Mensen hebben er ook steeds mee behoefte aan om het te beleven.

- **Immaterieel erfgoed in beeld brengen**
  Kennisdeling en toegankelijkheid gaan verder dan alleen fysieke openstelling. Buitenplaatsen zijn geladen met verhalen en tradities – ook over wat er allemaal gedaan werd en nodig was om het paradijselijke leven voor de gegoede burgerij te realiseren. Het vastleggen, documenteren en interpreteren van deze kennis en kunde, biedt waardevolle handvatten voor niet alleen reflectie op het verleden, maar in het bijzonder als inspiratiebron voor de toekomst.

Dekemastate in Jelsum (Friesland). Fotograaf: Helene Blaak.

Buitenplaatsen aan zet!

Het voortbestaan van historische buitenplaatsen is een samenspel tussen eigenaar, overheid en publiek. De buitenplaats zelf kan niet voor zichzelf spreken, maar ze heeft wel een veelzijdige en inspirerende geschiedenis. **Kortom: de buitenplaatsen zijn aan zet!**

Tuin van Kasteel Amerongen in Amerongen (Utrecht). Fotograaf: Helene Blaak.

Aanbevelingen

De vele recent gevoerde gesprekken en ronde tafel-bijeenkomsten maakten duidelijk dat de eigenaren aan zet moeten blijven. Met elkaar is gesproken over de fundamentele waarden en intrinsieke krachten die met onze historische buitenplaatsen samenhangen. Deze inzichten, ideeën en praktijkvoorbeelden zijn in voorliggende **Toekomstagenda** bijeengebracht. De aanbevelingen uit het einddocument van het Thema-jaar *'Toekomst voor de historische buitenplaats'* zijn hierin meegenomen. Deze agenda is bedoeld voor de vele en uiteenlopende partijen die betrokken zijn bij de instandhouding van historische buitenplaatsen. Dit zijn eigenaren, zowel particulier als institutioneel, overheden met hun bestuurders en beleidsmakers, en andere direct betrokkenen, die zich de ondersteuning van het cultureel erfgoed ten doel stelt. In de aanbevelingen is onderscheid gemaakt tussen deze doelgroepen en de mogelijke rol voor sKBL.

Huis te Breckelenkamp in Lattrop-Breklenkamp (Overijssel). Fotograaf: René W. Chr. Dessing.

In Engeland wordt door middel van *integrated reporting* gewerkt aan het inzichtelijk maken van het palet aan bijdragen van landgoederen aan de maatschappij. Een dergelijk samen-vattend rapport geeft inzage in hoe duurzaam de landgoederen opereren en hoe strategie, governance, prestatie en vooruitzichten (maatschappelijke) waarden opleveren voor de korte, middellange en lange termijn.

Maatschappelijke vitaliteit van buitenplaatsen

De historische buitenplaatsen vormen een uitzon-derlijke, unieke en verbindende maatschappelijke schakel. Maar deze maatschappelijke relevantie is niet vanzelfsprekend. Het vraagt om actieve participatie van eigenaren, zelf initiatief nemen, krachten bundelen ter versterking van ruimtelijke en maatschappelijke waarden. We hebben gezien wat historische buitenplaatsen maatschappelijk te bieden hebben qua kernwaarden op sociaal, cultuurhistorisch, ruimtelijk en economisch vlak.

Aanbeveling

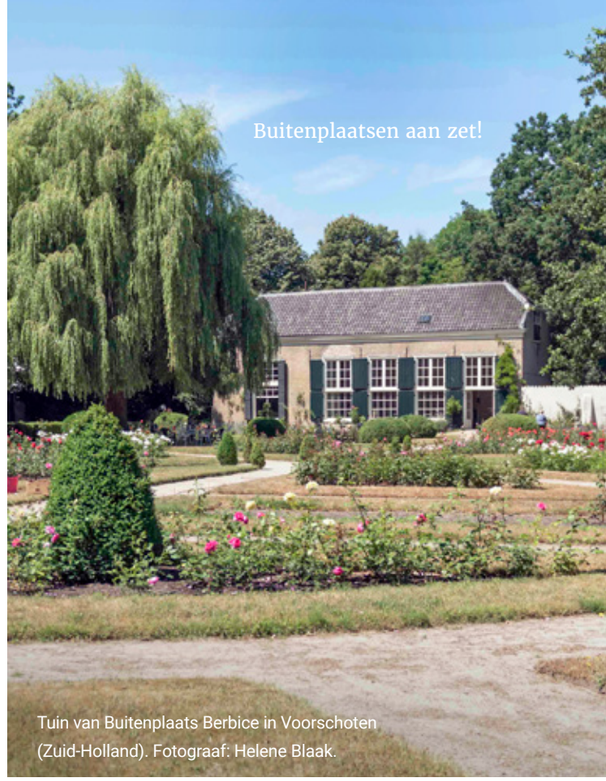
Ontwikkel een landelijke waardenkaart van buitenplaatsen op basis van uniforme beschrijvingen van hun kernwaarden. Deze kaart dient aanknopingspunten voor de ontwikkeling, instandhouding en proposities van historische buitenplaatsen te bieden.	○ Eigenaren ● Overheid ● sKBL
Zorg voor een gestroomlijnde politieke lobby om de maatschappelijke vitaliteit van historische buitenplaatsen verder uit te dragen. Dit zou kunnen door een landelijke gelegenheidscoöperatie waarin de afzonderlijke belangenorganisaties voor buitenplaatsen vertegenwoordigd zijn. Zo kunnen zij hun eigen identiteit en activiteiten voortzetten, maar op belangrijke overkoepelende thema's gezamenlijk een vuist maken richting de politiek.	● Eigenaren ○ Overheid ● sKBL
Vertel op de buitenplaats wat het spanningsveld is en wat er speelt. Laat zien welke functies maatschappelijk belangrijk zijn, maak ook inzichtelijk welke functies op de buitenplaats financieel het meeste opbrengen.	● Eigenaren ○ Overheid ○ sKBL

Buitenplaatsen als ecosystemen

Het Themajaar 2012 heeft de blik van het publiek en de overheid verruimd over wat historische buiten-plaatsen zijn. Er is meer zicht op buiten-plaatsenbiotoop gekomen. Het gebouwde erfgoed is goed beschermd en verkeert over het algemeen in een goede staat van onderhoud. De ingezette emancipatie en waardering van het groene erfgoed dient verder bevorderd te worden – zeker gezien de grote opgaven die de druk op dit groene erfgoed juist vergroten. Dat kan het beste door het groene erfgoed goed in kaart te brengen en de waarde op meerstemmige wijze te beschrijven. Vanuit cultuur-historisch perspectief én door het duiden van de welzijnswaarden en de unieke exploitatiemodellen van de historische buitenplaats. Het meervoudig duiden van de groene erfgoedwaarden vergroot en versterkt de maatschappelijke relevantie van buiten-plaatsen. Dit monumentale erfgoed biedt diverse ecosysteemdiensten, zijnde bijdrage die ze leveren aan natuurrecreatie, natuurtoerisme en groene leefbaarheid. Het zijn de groene longen nabij ver-stedelijkte gebieden waar mensen komen voor rust, ruimte en ontspanning. Kortom, ze zijn van grote betekenis voor de kwaliteit van leven.

Aanbeveling

Benader historische buitenplaatsen als een samenhangend ensemble – buitenplaatsenbiotoop – in de omgeving.	● Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Groen erfgoed is drager van het landschap en biedt daarmee inspiratie voor nieuwe ontwikkelingen in de omgeving, waarbij deze ontwikkeling ook van meerwaarde moet zijn voor de buitenplaats zelf.	● Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Erken en bewaar de unieke en onvervangbare waarden van groen erfgoed voor het welbevinden en het welzijn van de mensen. Denk hierbij aan de beleidsvelden, sociaal welzijn en gezondheid. Maar ook wateropgave, klimaatadaptie, CO2 binding. Een andere bijzondere is de WOZ-waarde; woningen in de buurt van een buitenplaats zijn meer waard door het aantrekkelijke groene karakter van de omgeving.	● Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Erken en onderschrijf de professionaliteit van de eigenaren als generaties lange beheerders van unieke ecosystemen die hun waarden hebben bewezen. Bied hen daarbij (financiële) ondersteuning en ruimte voor duurzame ontwikkelingen.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Heb oog voor de grenzen van publiekstoegankelijkheid van buitenplaatsen (denk aan overbelasting of door particuliere bewoning) – ga samen op zoek naar mogelijkheden waarbij ook gekeken wordt naar alternatieve vormen van publiekstoegankelijkheid.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Erken en ondersteun (financieel) de bevordering van andere toegevoegde waarden van buitenplaatsen – zoals natuurwaarden, biodiversiteit, CO2-reductie, inclusiviteit.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Ga op zoek naar samenwerking. Kijk of het mogelijk is om samen te werken met andere eigenaren van buitenplaatsen of andere organisaties.	● Eigenaren ○ Overheid ● sKBL
Maak voorbeelden van nieuwe maatschappelijk relevante verdienmodellen breed bekend en toegankelijk voor eigenaren en overheden.	○ Eigenaren ○ Overheid ● sKBL

Tuin van Buitenplaats Berbice in Voorschoten (Zuid-Holland). Fotograaf: Helene Blaak.

Verduurzamen en klimaat-veranderingen

Verduurzamen en klimaatveranderingen zijn onder-werpen waar we in onze tijd niet meer omheen kunnen. Deze onderwerpen staan soms op gespannen voet met erfgoed. Reden is dat verduurzamings-maatregelen soms de monumentwaarden kunnen aantasten. Hierdoor is verduurzaming een uitdagend proces, waarbij een goede balans dient te worden gevonden tussen erfgoedwaarden en verduur-zamingsambities. Bij historische buitenplaatsen gaat het over het verduurzamen van het rode, groene én blauwe erfgoed. Het is aan de eigenaar om zich goed te laten adviseren en aan de overheid om voldoende kennis te hebben van deze materie in huis te hebben. Wel is het zo dat het beheer van historische buitenplaatsen in onze tijd door regel-geving complex, kostbaar en arbeidsintensief wordt.

Aanbeveling

Zorg voor een toekomstvisie voor buitenplaatsen. Heb inzicht in de diverse waarden (erfgoed, landschappelijke, ecologisch, hydrologisch, natuur) van de buitenplaats en neem een adviseur in de arm.	● Eigenaren ○ Overheid ○ sKBL
Zorg voor voldoende kennis over het verduurzamen en klimaatadaptatie.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Stimuleer (ook financieel) onderzoek naar ontwikkelingsgerichte en lange termijn maatregelen voor verduurzaming en klimaatadaptatie.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Geef buitenplaatsen de tijd om een totaalplan op te stellen en de noodzakelijke veranderingen op natuurlijke momenten door te voeren. Probeer te zorgen voor één complete vergunning die in fases uitgevoerd wordt.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Maak kennis en ervaring op het gebied van verduurzaming en klimaatadaptatie breed bekend en voor eigenaren toegankelijk.	○ Eigenaren ● Overheid ● sKBL
Zorg bij het inzetten op verduurzaming en klimaatadaptatie voor koppelkansen. Zorg voor verbinding van eigenaren met de juiste stakeholders, zoals waterschappen, provinciale steunpunten.	● Eigenaren ● Overheid ● sKBL
Stel landelijke kaders vast voor het realiseren van zonneparken.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL

Financiële stimulansen

Een eigenaar krijgt steeds vaker te maken met verschillende overheidsloketten om voor de diverse onderdelen subsidie te verkrijgen. Per loket gelden aparte regels en indieningsvoorwaarden – wat het voor de eigenaar ingewikkeld en onoverzichtelijk maakt. Voor tuinen en parken bestaat de SIM-subsidie. De afgelopen jaren is geconstateerd, dat het totale beschikbare budget voor deze groene SIM-subsidie onvoldoende is.

Voor het landhuis is eventueel woonhuissubsidie beschikbaar. Is er geen sprake van een woonhuis dan kan de eigenaar bij provincies of eventueel een gemeente terecht voor financiële ondersteuning. Daarnaast biedt de overheid ook andere financiële ondersteuning die voor historische buitenplaatsen van nut is, zoals voor herbestemmingsonderzoeken, publieksbereik of vrijwilligersprojecten.

Is het denkbaar om deze situatie om te draaien? De buitenplaatsen maken als het ware een ‘maatschappelijke gebiedsofferte’. Deze offerte biedt enerzijds inzicht in de maatschappelijke waarden van de buitenplaats. Anderzijds voegt de eigenaar een plan en kostenraming voor de bevordering van deze maatschappelijke waarden toe. De eigenaar is vervolgens vrij om – conform de offerte – de subsidie naar eigen inzicht binnen een bepaalde tijdsperiode in te zetten. Bijvoorbeeld: een historische buitenplaats levert een maatschappelijke bijdrage in de vorm van duurzame landbouw. Zo vermindert de stikstofuitstoot en stimuleert men de transitie van de landbouw. Wanneer we vanuit het buitenplaatsendomein in staat zijn dit op grote schaal te doen, leveren we een betekenisvolle bijdrage aan de overheidsinspanningen.

Wie het kleine niet eert is het grote niet weert. Woon je in Limburg en heb je in de buurt ‘klein Limburgs erfgoed’ dat aandacht mag verdiend? Dan kan je samen met je buren of vrijwilligers subsidie aanvragen. De subsidie is voor het behoud en het beter zichtbaar maken van het kleine erfgoed. Om er vervolgens samen trots op te zijn

Aanbeveling

Stimuleer financiële ondersteuning van buitenplaatsen vanuit aansluitende relevante financieringsstromen, zoals stikstofgelden of klimaatgelden.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Verhoog het budget van SIM-groen substantieel en formuleer transparante verdeelcriteria – waarbij sprake is van rechtvaardigheid voor alle type eigenaren.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Ontwikkel een brede en uitwisselbare financiële ondersteuning van de buitenplaats als ensemble van rood, groen en blauw – denk niet in hokjes.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Ga bij de financiële ondersteuning niet uit van harde voorwaarden, maar stel kaders/spelregels. Kijk hierbij ook naar andere manieren van publieks-toegankelijkheid dan louter de fysieke openstelling van de buitenplaats.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Niet al het groen dat waardevol is, is beschermd. Maak maatwerk mogelijk.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL

Kasteel Twickel op Landgoed Twickel in Ambt-Delden (Overijssel). Fotograaf: Jennemie Stoelhorst.

Kennis en passie bij de overheid; breder kijken

Een historische buitenplaats is feitelijk de wereld in het klein. Hun eigenaren hebben vaak gelijktijdig met verschillende overheidsafdelingen te maken. Een deskundige en gepassioneerde erfgoedambtenaar die als intermediair of coach handelt en die opkomt voor de overkoepelende belangen van de buitenplaats, is bijna een noodzaak voor de essentiële samenwerking en het adequaat borgen van de buitenplaatsen en hun vitale waarden in het publieke domein. Een ambtenaar die in goed wederzijds contact staat met de eigenaar, die aan zijn collega’s de maatschappelijke waarden van buitenplaatsen kan overbrengen, verbindt zo de verschillende doelen en kaders in het publieke domein met elkaar. Het gebrek aan relevante kennis van historische buitenplaatsen bij veel (kleine) gemeenten is een groeiend probleem. Hiermee hangt de voortdurende overbelasting van het ambtenarenapparaat en de gedifferentieerde wet- en regelgeving samen. Ook het verloop in het ambtenarenbestand is niet bevorderlijk voor de voor dit erfgoed noodzakelijke expertise en beleidssamenhang. Maar gelukkig is er elders ook hulp voorhanden. De erfgoedwereld telt vele gepassioneerde en deskundige mensen en organisaties. Durf om hulp te vragen! Wel is het voor eigenaren niet altijd goed te overzien wie waarvoor verantwoordelijk en inzetbaar is. Eén loket waar ze men met vragen terecht kan, zou het voor hen veel gemakkelijker maken. Dit loket zou niet alle vragen direct kunnen oplossen, maar zou eigenaren behulpzaam kunnen zijn met het in contact brengen met partijen die hen op weg kunnen helpen.

In de provincie Utrecht kan je overal in het landschap en voor het erfgoed aan de slag. Er zijn vrijwilligersgroepen of organisaties of men kan eenmalig vrijwilligerswerk uitproberen tijdens een Bijzondere Buitendag. Landschap Erfgoed Utrecht helpt vrijwilligers en groepen met de promotie, werving en opleiding

Aanbeveling	
Maak goede praktijkvoorbeelden breed bekend en te raadplegen voor eigenaren en overheden.	○ Eigenaren ○ Overheid ● sKBL
Uniformeren en vereenvoudigen van wet- en regelgeving voor buitenplaatsen met name met betrekking tot vergunningstrajecten (op basis van uniforme beschrijvingen van de kernwaarden van buitenplaatsen – zie de aanbeveling van de landelijke waardenkaart op pagina 21).	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Continueer en faciliteer (bestaande) buitenplaats/landgoedconsulentschappen in regio's met hoge dichtheid aan buitenplaatsen.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Erken buitenplaatsen als een belangrijke omgevingswaarde bij ruimtelijke ontwikkelingen.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Mocht er onvoldoende kennis aanwezig zijn bij een gemeente, maak het dan mogelijk dat er kennis van elders komt. Onderlinge samenwerking tussen gemeenten/provincies op dit dossier kan van nut zijn.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Kijk als provincies onderling ook naar elkaar waar manieren van werken goed uitpakken. Hoe doet men het elders en wat gaat daar goed?	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL
Initieer regionale samenwerkingsvormen tussen institutioneel beheerde buitenplaatsen (waaronder POM's) en particuliere buitenplaatsen als het gaat om kennisdeling, afstemming van de grotere thema's.	● Eigenaren ● Overheid ● sKBL
Maak inzichtelijk op welke wijze steunpunten in te zetten zijn.	○ Eigenaren ● Overheid ● sKBL
Zorg dat er aandacht is voor het immateriële erfgoed.	● Eigenaren ● Overheid ● sKBL

Sociaal-maatschappelijk engagement

Buitenplaatsen verbinden lokale gemeenschappen. Alleen al door de duizenden Nederlanders die vrijwillig actief zijn op een historische buitenplaats. De buitenplaats bepaalde van oudsher de ziel, identiteit én welvaart van de nabijgelegen gemeenschap. Tegenwoordig zijn de rollen omgedraaid en zijn de vrijwilligers onmisbaar voor de instandhouding van de buitenplaats. In beide scenario's kunnen zij niet zonder elkaar. Die onlosmakelijke verbintenis vormt een essentieel fundament van de maatschappelijke rol en betekenis van de buitenplaatsen in hun omgeving. Met een luisterend oor en een open houding kunnen nieuwe lagen van betekenis worden toegevoegd aan die aloude verbintenis en daarmee het sociaal-maatschappelijke engagement worden verrijkt.

Vrijwilligers zijn met hun enthousiaste en betrokken inzet, ieder met eigen vaardigheden en deskundigheden, onmisbaar voor erfgoed-organisaties. Zij stellen hun tijd, kennis en daad-kracht ter beschikking voor tuinwerk, technische diensten, gastheerschap en fondsenwerving maar ook voor management en bestuurswerk. Hun inzet is onbetaalbaar terwijl zij tegelijk zorgen voor sociaal draagvlak in de omgeving. Ze zijn als het ware de trotse ambassadeurs. Ook voor personen met een afstand tot de arbeidsmarkt zijn buitenplaatsen relevant en bieden zij volop kansen vanwege de beschikbare rustige en harmonieuze werkplekken. Op Borg Ewsum en op de Fraeylemaborg blijkt deze manier van werken zijn vruchten af te werpen. Op de laatste buiten-plaatsen worden ook jongeren met succes betrokken als vrijwilliger.

De website **www.erfgoedvrijwilliger.nl** biedt overzicht waar vrijwilligerswerk te vinden is, maar draagt ook bij aan kennisontwikkeling van vrijwilligers. Het helpt erfgoedorganisaties bij het vinden vrijwilligers

Erfgoed maak je samen. Het Verdrag van Faro nodigt uit tot participatie, meerstemmigheid, samenwerking en meer. Je kunt participatie verwezenlijken door mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een werkplek te bieden. Maar het Verdrag daagt uit om breder te kijken en benadrukt de maatschappelijke waarde van erfgoed door actieve participatie te stimuleren Want niet de locaties en objecten zelf zijn de belangrijkste onderdelen van cultureel erfgoed, maar juist de betekenis en waarde die mensen aan dat erfgoed toekennen en die ze uitdragen. Ga als eigenaar/beheerder dan ook het gesprek aan met je buren, je bezoekers en je omgeving.

Aanbeveling	
Zet in op het herijken van de aloude relatie tussen de buitenplaats en de omgeving.	● Eigenaren ○ Overheid ○ sKBL
Luister naar je vrijwilligers, vraag waar ze behoefte aan hebben, wat ze leuk vinden om te doen en wat voor ideeën ze hebben met betrekking tot de buitenplaats. Mogelijk kan er worden bijgedragen aan de persoonlijke ontwikkeling van de vrijwilligers.	● Eigenaren ○ Overheid ○ sKBL
Vrijwilligers trekken kan op veel manieren. Kijk hier met een creatieve blik naar: studentenstage, ouder-kind-dag, meeloopdagen, natuurwerkdagen.	● Eigenaren ○ Overheid ○ sKBL
Betrek je omgeving en bezoekers bij plannen en ideeën over de toekomst.	● Eigenaren ○ Overheid ○ sKBL
Organiseer bijeenkomsten om potentiële vrijwilligers te motiveren en te enthousiasmeren.	○ Eigenaren ○ Overheid ● sKBL
Faciliteer voorgaande bijeenkomsten voor vrijwilligers.	○ Eigenaren ● Overheid ○ sKBL

stichting
Kastelen
Buitenplaatsen
Landgoederen

Landgoed Middachten in De Steeg (Gelderland). Fotograaf: René W. Chr. Dessing.

www.skbl.nl